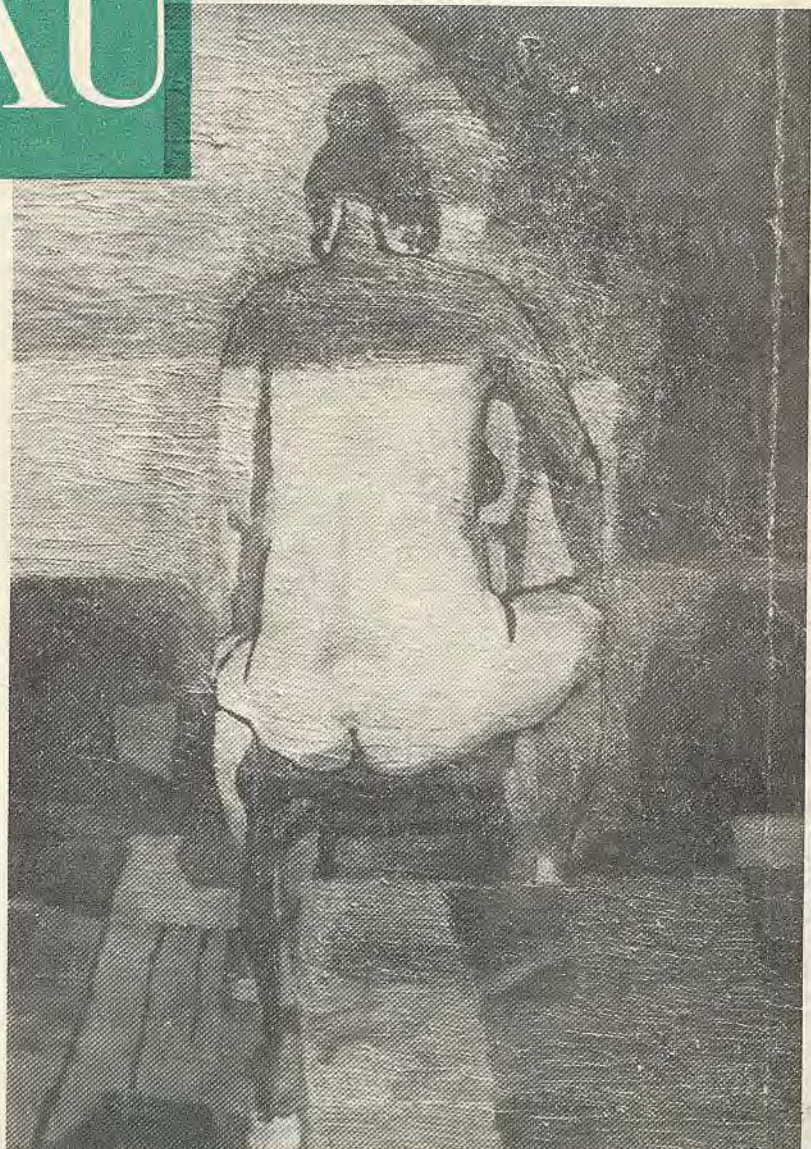

LITERATURA · ARTS · INFORMACI

PONT BLAU

Nº 38
DESEMBRE
1955

S U M A R I

	Pàgs.
<i>Nu, oli</i> , de BARTOLÍ	Portada
<i>Editorial</i>	429
<i>Sobre una fama antiga dels valencians</i> , per JOAN FUSTER	430
<i>Artícs</i> , per JOAN FERRATÉ	433
<i>Sis poemes</i> , per LLUÍS SERRAHIMA	435
<i>Angle de Catalunya sota el cel d'Itàlia</i> , per GAVINO BALLERO	437
<i>Les Garrigues</i> , per JOAN SANTAMARIA	439
<i>Carta a un amic sobre un viatge per Europa</i> , per HUMBERT PARDELLANS	441
<i>En record de Joan Llongueres</i> , per FERRAN CANYAMERES	445

INFORMACIÓ I COMENTARIS

LLETRES

<i>La nit dels cinc premis</i> , per BLANQUERNA	450
<i>Recensions</i> , per MANUEL DE PEDROLO i J. F.	453

DIVERSES

<i>Cartes dels Països de Llengua Catalana: de Palma de Mallorca</i> , per BARTOMEU FERRER; <i>de Barcelona</i> , per RAMON NEBOT	460
<i>Barcelona</i> , per HAROLD H. MARTIN	464
<i>Homenatge a Joan Ventosa Roig</i>	466
<i>Pere Tobella ha desaparegut</i> , per CARLES PERELLÓ	467
<i>Noticiari</i>	468

Subscripció: Mèxic, un any	30.00 pesos mex.
Fora de Mèxic	3.00 Dls.
Aquest número (44 pàgines)	3.50 pesos mex.

SOBRE UNA FAMA ANTIGA DELS VALENCIANS

Per JOAN FUSTER

La ciutat

“**I**N tutta Catalogna non è piú lasciva ed amorosa città”, escrivia Matteo Bandello: ho havia sentit dir a molts «mercadanti genovesi» que havien conegut la València rica i vitalíssima de finals del xv i principis del xvi. I no era el frare novel·lista l'únic escriptor italià que va deixar-nos constància d'una extrema reputació de galanteria, indiscutiblement ben guanyada pels valencians, en el món europeu del Renaixement. Benedetto Croce i Arturo Farinelli han publicat un bon nombre de testimoniatges literaris que reflecteixen, si més no, la picant satisfacció dels nostre veïns d'ultramar — subjectes, aleshores, a la mateixa fama — en trobar a València l'espectacle d'un altre llibertinatge col·lectiu. Potser arribaríem a creure que els italians exageraven: atribuint-nos uns costums relaxats, no solament es trobarien consolats de llur propi relaxament, sinó que encara es venjarien per la calúmnia de la nostra presència dominant en llur país. Però això serien explicacions massa inconsistents. Car les insinuacions i les denúncies provinents d'Itàlia es completen amb d'altres que podríem espigolar en les novel·les i els llibres de viatges, en els drames i els poemes, d'autors de los més diverses parts d'Europa: portuguesos, flamencs, castellans, tudescos i francesos, als quals no sempre cabria adjudicar un ressentiment previ envers els catalans, ni una situació moral — o immoral, si voleu — semblant a la nostra.

Os jardins de Valença de Aragão
em que o amor vive e reina, onde floresce,
por onde tantas rebuçadas vão. . .

diu Saa de Miranda. «L'admirable bourdeau» de València, que Antonie de Lalaing, senyor de Montigny, descriu en 1501, era cèlebre per tot arreu: Menéndez Pelayo senyala com és al·ludit, indefectiblement, en la majoria, en la totalitat de les *Celestinas* que seguiren la del batxiller Rojas. «Más ganaba yo», afirma un personatge de *La lozana andaluza*, «que puta que fuese en aquel tiempo, que por excelencia me llevaron al publique de Valencia. . .» Els documents conservats confirmen, en efecte, que tot això que els forasters descobrien a la nostra ciutat, i que havia esdevingut un tòpic turístic i literari a l'Europa renaixentista, era cert: tot això i moltes coses més. Fóra oportú recordar, com a exemple, l'abundància de disposicions municipals en matèria sumptuària, limitant el luxe en el vestir i en les festes familiars dels valencians del xv. Fins i tot podríem referir-nos a l'extensió per convents i monestirs — d'«espluga e niu de vicis e pecats», en qualifiquen un els Jurats, l'any 1414 — d'aquella exultant disbauxa. No cal dir què un judici purità estaria, ací, fora de lloc. Ni significa que, contemporàniament, no hi haguessen valencians tocats de puritanisme. Però sempre haurem de reconèixer que el to general d'aquell moment de la vida valenciana — un segle llarg, almenys — ve donat per la desenfrenada alegria sensual. Era l'època del màxim esplendor material i intel·lectual del País Valencià, i València, gran ciutat com mai més no tornaria a ésser-ho, podia i volia abocar-se a fruir-lo, i s'hi lliurava sense límits ni prevencions. Si els valencians d'aquell temps haguessen conegut les opinions i les censures que corrien, sobre llur conducta i llur ciutat, pels llibres europeus, no haurien sabut desmentir-les: és més, crec que se n'haurien enorgullit i s'hi haurien complagut. Ignore si algú ha explorat la literatura escrita a València entre el xv i el xvi per esbrinar, exactament, quina consciència tenien els valencians de llur prestigi eròtic. L'atzar de la lectura em permet d'aportar ací alguns textos curiosos,

que fan un bon subrallat, corroborador, dels textos aliens. De tota manera, una bona part de la literatura originària de València, pertanyent al període esmentat, participa del clima lliure, descarat i escandalós en què es movia la nostra societat. Des del *Tirant* fins al que Miquel i Planas titulà *Cançoner satíric valencià*, les obres a citar serien de les més interessants de les lletres catalanes medievals. I encara algunes, com el *Llibre de les dones*, que naixen d'una pruija moralitzadora, coincideixen, de re-top, a confirmar allò que les altres delaten.

Els valencians

Una de les conseqüències de l'ambient llicenciós d'aquella valenciana «tardor de l'Edat mitjana», és l'aparició de l'home valencià convertit, si val l'expressió, en heroi eròtic. Res no podia ésser tan propici perquè es perfilàs, fins i tot amb una derivació caricaturesca, la figura d'un «hom de fembres» particularment espontani i quasi com exigit per les circumstàncies. Ja ben entrat el xvi, Venturino da Fabriano descrivia els cavallers valencians vestits «con ogni sorta di lindezza e ornamento, ben spesso piuttosto muliebre che virile». Aquesta afectació en l'abillament no era nova — més aviat devia acompanyar l'opulència econòmica i cortesana de la ciutat, al llarg del xv —, i venia a afegir-se al gust pels perfums i els afaits. Una cançó carnavalesca del temps de Lorenzo el Magnífic comença esmentant els valencians:

Siam galanti di Valenza
qui per paggi capitati,
d'amor già presi e legati
delle dame di Fiorenza...
Secondo i nostri costumi
useremo ancor con voi;
usseletti, olii e profumi,
donne belle, abbiám con noi...

i deixa explícit el port exterior d'aquell tipus d'expert amorós. El seu capteniment era proverbial: l'Ariosto, en *Orlando Furioso*, diu d'un dels seus personatges que

tutto ne' gesti era amoroso, come
fosse in Valenza a servir donne avvezzo,

i l'Aretino fa una referència burlesca a tot això en dos noms que, per ells mateixos, re-

sulten admirablement reveladors: Don Cirimonia di Moncada i el Signor Lindezza de Valenza. És clar, i en el pitjor dels casos, també la ironia ve a ésser un homenatge *à rebours* a les qualitats atractives dels valencians. No hi ha dubte que aquells avant-passats nostres eren refinats en llur tàctica: cal suposar, a més, que sabien doblar llur apetit amb la millor de les fantasies. La propensió amorosa, si hem de creure encara els italians, era universal entre els hòmens de la València daurada: vull dir que l'edat no els eximia, per avançada que fos, de la destresa amatòria. «Plerique Valentini cives», afirma l'humanista Pontano, «tum senes tum iuvenes, amoribus dediti ac delitii». I m'incline a calcular que, si eren *irresistibles*, era principalment per gosadia: les dones se sentirien atretes, tant com per l'elegància o per la seducció de les maneres, per l'embranchida incontinent. Jaume Roig, en el *Llibre de les dones*, ens conta una graciosa historieta, en la qual trobem especificada la idea que els valencians tenien d'ells mateixos com a tals herois eròtics. Una monja tempta impúdicament el seu metge — una escena pareguda, però amb una altra mena de protagnistes, hi ha als *Ragionamenti* de l'Aretino —, i com que el bon home resistia a la provocació, ella expressa el seu menyspreu dient:

Vós Josef sou,
l'egipcià;
valencià
fósseu cuidava.

Oposar l'home valencià al cast Josep de la Bíblia resulta tan significatiu, que no necessita comentaris. Un altre fragment literari que convé aportar és de l'austeríssim — a estones — cavaller Ausiàs March:

Doncs, ¿què farà qui Amor no l'acull
de son hostel, per ésser grosser vell?
Valencià de tal cas no s'apell.

Ja queda mencionada l'observació de Giovanni Pontano, feta a propòsit d'un tal Carascio de València que, a vuitanta anys, passejava Nàpols tocant la trompa i cantant els seus amors. La senectud, segons sembla, no dispensava els valencians de l'exercici amorós: o si no, «valencià de tal cas no

s'apell». Sens dubte, el destí final d'aquest heroi galant és — com hauria dit el meu paísà Bernat i Baldoví — «l'agüelo Pollastre»: el vell verd. Però, fos com fos, els poetes del País Valencià, en el pas del xv al xvi, es van prendre molt seriosament el problema de les perspectives amoroses dels vells.

Les valencianes

«Au regard des dames», anotava el flamenc Lalaïgn, «elles sont les plus belles et plus gorgiasas et mignones que on sçace». «Le donne de Valenza», afegeix Fabriano, «sono più belle dall'altre sinora viste in Spagna, e più invernitate o lisciate e liberrissime nella vita loro».

Toda jardín de placeres
y deleites abastada,
de damas lindas, hermosas,
en el mundo muy loada . . .

llegim en un romaç d'Alonso de Proaza, al *Cancionero General*. Si la belleza de les valencianes queda sempre proclamada en primer lloc, també ho és, de seguida, la lleugeresa que les caracteritza. Era natural. El crèdit galant de què gaudien la ciutat i l'home valencians, a València i fora de València, només es podia explicar a expenses del bon nom i de la bona fama — per dir-ho en termes consuetudinaris — de la dona valenciana. És massa evident que la llicència dels costums no pot anar a càrrec dels barons exclusivament. Àdhuc comptem amb fabulós al·legat contra les dones en general, i contra les valencianes, si bé es mira, en particular — l'acció del llibre passa, en bons trossos, a València —: l'*Espill*, de Jaume Roig, en el qual es tracta de transferir totes les culpes del desori moral a les dones. Ja sé que el poema del metge valencià respon a una constant de misogínia, comuna a tota Europa durant un temps. Però ni això, ni la irritació moralitzant del poeta que l'indueix a la visió pessimista, no lleva significació a l'obra. La història, la petita història local, ens confirma la veritat de la narració de mestre Jaume, si no en els detalls, en la tònica. Potser només se li podria reprotxar allò que

amaga: més que misogin — i ho és tant! —, Roig se'ns apareix andròfil. Exagera, però no quan malparla de les dones, sinó quan calla dels hòmens, els quals pinta dotats d'una virtut o d'un candor difícils de creure. És Matteo Bandello qui precisa l'expertesa amorosa de les dones valencianes, valent-se sempre de les notícies d'aquells «mercadanti genovesi». Són, diu, «bellissime e vaghe» i saben jovialment «invescar gli uomini». Si per casualitat cau en llurs mans «qualque giovine non troppo esperto», elles l'espavilen de tal manera «che le siciliane non sono di loro migliori ne più scaltrite barbiere». I a propòsit d'això, Benedetto Croce — de qui obtinc la informació italiana — recorda que la Fiacumetta de l'*Orlando*, que enganyava tan gentilment Giocondo i el rei Astolfo, era, precisament, filla d'un hostaler «che tenea albergo al porto di Valenza». Però, sense arribar a l'extrem una mica dur del Bandello — cal suposar que els mercaders genovesos freqüentarien una mena bastant concreta de dones, en llurs estades a València —, trobem en el *Tirant* una versió «respectable» de les mateixes virtuts. És l'únic passatge de la nostra gran novel·la quatrecentista que parla de la pàtria dels seus autors. Passatge, per cert, ben pintoresc i carregat d'un eufòric entusiasme local, quant a la ponderació de la terra, i paradoxalment de mal auguri respecte del futur de la ciutat. Però venint al cas: «la gent qui és d'allí natural», escriu Joanot Martorell, «molt bona e pacífica e de bona condició»; i agrega que les valencianes, en concret, «són molt femenils, no molt belles, mas de molt bona gràcia e més atractives que totes les restants del món». I sí, Martorell confirma que sabien «invescar gli uomini»: «ab llur agraciast gest e ab la bella eloqüència encativen los hòmens». Efectivament, el cavaller novel·lista pensa en unes dames distintes a les dels mercaders de Gènova. Tanmateix, el sentit últim és bastant afí. I en aquell escenari violat, de la València que encetava el Renaixement, les dones es mouen potser «plenes de seny», però també endutes per la joia de viure, amigues del plaer i de la vanitat. Europa, a la seua manera, les admirava.